

TÜRKİYE'DE POLİTİK RİTÜELLER*

*Kürşat ÖNCÜL***

ÖZET

Ritüel, devlet ya da din kurumları oluşmadan önceki zamanlardan başlayarak insan hayatının önemli bir parçası olmuştur. Erken dönemlerde yalnızca kutsal olanla ilişkilendirilen ritüeller, ilerleyen süreçte ortak bir değerler dizgesinin oluşumunun getirdiği milletleşmeye paralel biçimde ayırt edici unsurlar kazanarak sistemleşmiştir. Milletleşmenin getirdiği birliktelik duygusu tarihsel arka planı olan ritüellerin yaşamasına olanak verirken yeni sosyal ve siyasal kabuller, aynı misyonu kendi amaçlarına uyarlamak üzere yeni törenler ve bu törenlerde uygulanan ritüeller oluşturmuştur. Aynı kültür dairesinden olmakla birlikte farklı siyasal görüşlere mensup kitlelerin belirli zamanlar içerisinde farkındalıklarını göstermek, ortak bir öge üzerinde birleşmeyi sağlamak gibi amaçlarla var ettikleri tören ve ritüeller siyasal oluşturanların ilkesel birlikteliği süresince devam etmiş ve etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti de doğal olarak yukarıda temel unsurları belirtilen genel çerçeveye uygun bir şekilde gerek resmi gerekse gayri resmi tören ve bağlı ritüellerin gerçekleştirildiği bir politik ve sosyal yapıya sahiptir. İktidar sahiplerinin, anayasaları içerisinde belirtilenler dışındaki her tür eylem ve hareketliliği sıcak karşılamamaları ve içinde buldukları iç ve dış politik şartlar doğrultusunda esnek/katı kurullarla müdahale ettikleri bu tür organizasyonlar geçmişten geleceğe taşınan siyasal bir duruşun yansımalarıdır. Türkiye Cumhuriyeti içerisinde de belirtilenler doğrultusunda yasal ve yasa dışı kabul edilen çok sayıda tören ve bu törenlere bağlı gerçekleştirilen ritüeli görmek mümkündür. Bu törenlerin katılımcıları törenlerinin ve ritüellerinin ilk eylem anını, gerçekleşme zamanını ve çoğunlukla gerçekleştiği mekânı yeniden var etme, yaşatma ilkesi içerisinde tekrarlamaktadırlar. Her yeni tekrar, grup bilincini desteklemekte ve yeni katılımcıyı bu andan pay sahibi olma yönünde güdülemektedir. Katılımcı için bu yönüyle özel bir kutsiyete sahip olan ritüeller, yöneticiler açısından zaman zaman sadece bir grubun anma programı zaman zaman da bir kitlenin ayaklanma girişiminin ilk adımlarına dönüşmektedir.

Belirtilenler çerçevesinde bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, iktidarı elinde bulunduranların temel kabulleri, mitolojide törenin yeri ve anlamı son olarak da belirtilenlerden hareketle Türkiye'deki politik ritüellerin yeri verilmeye çalışılmıştır.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniv.Fen Edeb. Fak. TDE Bölümü, El-mek: onculkursat@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Ritüel, Tören, İktidar, Türkiye

POLITICAL RITUALS IN THE TURKISH

ABSTRACT

Rituals that have been seen with especially religious styles starting from the time before the process of nationalization have begun to be systematic by having distinguishing aspects in association with being a nation which resulted from the formation of the common customs in the following times. While the feeling of being a community as a result of nationalization allows the rituals having historical background to continue, new social and political acceptations make up new ceremonies and new rituals to be put into practice in these ceremonies. Rituals and ceremonies which are performed so as to display the awareness of the people who have different political views despite being in the same cultural circle, or to ensure the coalition over a shared entity have continued and will continue so long as the fundamental synergy, which constitutes the party, continues.

The Turkish Republic founded after the collapse of the Ottoman Empire have inherently a social and political construction in which either formal or informal ceremonies and related rituals are performed in accordance with the common frame whose essential elements were cited above. The governors discountenance every action and movement outside their constitution and such organizations that they interfere in accordance with the flexible / rigid regulations of the domestic and global political conditions are the reflections of an attitude from past to the future. In the Turkish Republic, it is also possible to see a number of ceremonies and related rituals accepted as legal or illegal in line with the statements. The participants perform the ceremonies and their rituals again with the aim of realization of the early time of event and mostly reformation of the place where it took place. Every new recurrence backs up the group awareness and motivates the new participant to share this moment. Rituals that have some sort of sacredness at this point turn into sometimes only a memorial ceremony of a group and sometimes the first steps of a riot among a crowd. With the frame of stated knowledges, it is tried to given the basic acceptance of the persons that holding the power and in and after the period of Turkish Republic's foundation in this study.

And also the place and the meaning of ceremony in mythology and finally with the reference of the stated knowledges the political rituals in Turkey are mentioned in this study.

Key Words: ceremonies, rituals, party in power, Turkey

XX. yüzyıl, tarihte coğrafya temelli imparatorlukların sonu, ulus devletlerin yükselişi şeklinde bir siyasi yapıya sahiptir ve bu durumun doğal sonucu olarak yeni sosyal, politik, ekonomik kabuller ortaya çıkmıştır. Kurulan yeni devletlerin yöneticileri, daha ziyade devletlerini korumak ve geleceğe aktarmak yönünde bir politikayı benimsemiş olmakla birlikte bilinçli ya da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

bilinçsiz çoğu yarı bağımsız/yarı sömürge olmaktan kurtulamamıştır. Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışının ardından imparatorluğun kurucu ulusu olan Türklerin yeni bir yönetim olarak şekillendirdikleri Türkiye Cumhuriyeti de siyasal anlamda reel politikteki yerini almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihte oynamış olduğu önemli rollere karşın ülkenin yeni yapısını belirleyecek olan yönetim organları, imparatorluk kültürünün yeniden şekillenmesinin zorluklarını göreyerek kendi gerçeklikleri doğrultusunda bir ulus devlet inşa etmeye çaba göstermişlerdir. Milyonlarca kilometre karelik bir imparatorluğun çeyrek yüzyılda dağılmasının ardından gerçekleştirilmeye çalışılan yeni devlette iktidar, bu psikoloji nedeniyle öncelikle korumacı bir yapıda olmuş ve bu kapsamda ülkenin hedef ve ilkelerine zarar verebileceğine inandıkları her tür dini ve sosyal eylemi tedbirli- temkinli karşılamışlardır. Ülkenin içine düştüğü/düşürüldüğü savaşlar sonrasında imzalanan Sevr Anlaşması uyarınca İç Anadolu Bölgesine sıkıştırılmaya çalışılan bir devleti reddederek, gerçekleştirilen mücadele sonunda elde edilen ve Misak-ı Milli sınırlarına büyük ölçüde ulaşan Türkiye Cumhuriyeti, doğal olarak uzun süre bu psikoloji içerisinde yönetilmiştir. Bu ruh halinde İmparatorluğun son döneminde elden çıkan Müslüman topraklar içerisinde yaşananların etkisi büyük bir rol oynamış ve tek çıkar yolun ulus devlet için adımlar atılması gerekliliği kendiliğinden şekillenmiştir.

Yeni devletin inşasındaki kabullerin uygulanması için öncelikle yüzlerce yıllık “etrakı bi idrak” algısının kırılması ve yeni bir algının oluşması gerekiyordu.¹ Bu bakış açısı ve buna yönelik politikalar çerçevesinde öncelikle ulusu bir arada tutacak temel argümanlar dini ve milli değerlerden alınılanarak oluşturulmuştur. Bunun için en uygun yöntem belki de devleti diğer kurumlardan ayıracak belirginleştirecek ve farkındalık yaratacak törenlerin oluşturulmasıdır.

Uzunca bir gerileme döneminin ve yorucu savaşların getirdiği yıpranma, ekonomik buhranlarla birleşince Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış sürecinde, bireysel ve toplumsal boyutlu psikolojik güvensizliği de beraberinde getirmiştir. Tüm bu sosyal, ekonomik, politik yıpranmışlığın giderilmesi, ulusun kendine güveninin sağlanması ve gerçekleştirilmesi gereken yeniliklere karşı oluşan tepki ortamı dış ve iç politikanın şekillenmesine katkı sağlayarak “Yurtta sulh cihanda sulh” ilkesini doğurmuştur. Bu kabul “devletçi” ve “devlet için” olarak adlandırılabilir bir tavrı getirdiğinden toplumsal, siyasal anlamda kurulmaya çalışılan yönetime, zarar verebileceği düşünülen her türlü girişimin olabildiğince kesin ve köktenci bir yolla engellemesine yönelik bir politikanın yürütülmesini zorunlu kılmıştır.

Devleti yönetenler açısından durum böyleyken yönetilenler, içerisinde buldukları ve doğal olarak taraf oldukları siyasi duruş ve düşüncülerini yönetime kabul ettirme noktasındaki yaklaşımlarına karşı verilen tepkiler nedeniyle en iyimser söylemle iktidara karşı olumsuz bir tavır ya da pasif direniş içerisine girmişlerdir. İktidarın söylemleriyle örtüşmeyen siyasi kabullere sahip kişiler zamanla belirli üst çatılar etrafında toplanmaya ve iktidarı bu anlamda istedik fikirler etrafında şekillendirmeye çalışacaklardır. Merkezdeⁱⁱ oluşan grupların yanında farklı fraksiyonların çeşitli noktalarında bulunan ve dernek, vakıf, siyasi parti gibi çeşitli oluşumlar içerisinde kümelenen bu kişiler varlıklarını, kabul ve retlerini göstermek için resmi hukuka göre yasal ya da yasal olmayan etkinlikler düzenleyecektir. Bu etkinliklerin bazıları zamanla yaşanan çeşitli olaylara bağlı olarak diğerlerinden ön plana çıkmaya başlamış, dolayısıyla birlikteliği sağlama, dayanışma gücünü artırma potansiyeline sahip bu olayların gerçekleştiği günler/anlar Eliade’nin yaklaşımıyla “ilk ana dönüşler” düzenli tekrarlarla dönüştürülmüştür. Eliade bu süreci “1) Evrenin yaratılışının yıllık olarak tekrarlanmasıyla zaman yeniden diriltilmekteydi, o da kutsal zaman olarak yeniden başlamaktaydı, 2) Dünyanın sonuna ve yeniden yaratılışına ayinsel olarak katıl[mak]...” (Eliade, 1991 60) şeklinde açıklayarak bu durumu var oluşa yeniden başlamak şeklinde görür. Yöneten ve yönetilenler ya da iki kesim arasında yaşananlar sonucunda ortaya çıkan ve anma günü, tören, bayram gibi adlarla anılan bu “ilk ana dönüşler” çeşitli ritüelleri barındıran ve bir anlamda bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

politik duruşun yansıması olarak görölmektedirler. Belirli bir sosyal, kültürel, siyasi arka planı olan bu politik ritüeller, katılımcılarına ilk ana dönüş dışında kutsal bir zaman, kutsal bir mekân, özel bir dil ve bir anlamda eylemsel boyutu itibarıyla kutsanan kişi/kişileri var etmiştir.

Törenler, tarihsel gelişim süreci içerisinde ayinin temel biçim ve motiflerini devraldığından kurumsallaşma sürecindeki iktidarı pekiştirme işlevini üstlenmiştir. Kurumsal bir kimliği olmayan törenler de aynı şekilde sürerliliğe sahip olduklarında eylemi gerçekleştirenleri ve gerçekleştirenlerin politik yapılanmalarını kendi düşünsel grup nezdinde desteklemektedir. Dini, psikolojik, eğitsel tarihsel/kültürel ve siyasi işlevi olan törenlerin daha geniş bir ifadeyle;

1. Tinsel âlemi anlamak için bir araç olduğu (Dini)
2. Bilinmeyen olaylardan kaçınmayı sağlayarak ve toplum yaşamına bir örneklik kazandırarak kaygı giderici bir rol oynadığı (Psikolojik)
3. Bireyi toplumla bütünleştirdiği, toplumsallaştırdığı (Eğitsel)
4. Toplumun kültürünün gelecek kuşaklara devredilmesini sağladığı (Tarih/kültür)
5. Toplumsal statüyü perçinlediği (Siyasal)(Özbudun, 1997 23) kabul edilmiştir.

Tören/ritüellerin bu işlevleri Başgöz'ün folklorun işlevleri noktasında "prtesto" fonksiyonunda kendini göstermektedir. Başgöz'ün Bascom'un makalesinde geçen "kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme" (Bascom, 2005 142) ilkesine yönelik olarak "folklor bu güçlerden sadece düzeni ve dirliği sürdürmek eğiliminde olanlara destek veriyor" olamaz şeklindeki yorumu "Folklor; çatışmaları büyütmek, baş kaldırmalara destek olmak, kurulu düzene ve değerlere direnmeleri arkalamak, onları yıkmaya kalkışanlara güç vermek gibi bir işlev de görüyor" (Başgöz, 1996 2) şeklindeki açıklamalarla sürmektedir. Bu çerçevede törenlerin tekrarlanarak folklorlaştıklarını söylemek mümkün görünmektedir. Erginer'in Auge'den alıntıyla verildiği "Ayinsel etkinlik genellikle ötekilik ve özdeşlik kavramlarını bir araya getirir, birileriyle ötekiler arasındaki her zaman sorun yaratan ilişkileri istikrarlı kılmayı hedefler" (Erginer, 1997 49) şeklindeki ifadeler her ne kadar dini ayinlere yönelik olarak ifade edilmişse de ötekilik kavramını vurgulaması noktasında protesto kavramını destekler. Protestonun bu durumda üzerine kurulduğu ikilik çatışmanın temelini gösterir. İktidarın her tür kabul ve uygulamasının reddine yönelik tavır, söylem ve eylemlerin belirli bir düşünce etrafında toplanan kişilerle gerçekleşmesi iktidara yönelik olarak uygulanan bir protestodur. Gerçekleştirilen ilk eylemin ardından sürdürülen ve ilgili kesimde yansıması bulunan bu ilk eylem, ilerleyen süreçte folklorun edinilmiş öğretilerinden hareketle "kutsal bir takvimi meydana getirmektedir" (Eliade, 1991 64).

Yukarıda belirtilmeye çalışılanlar merkezinde Türkiye'deki "politik ritüel"lerin oluşumunun iktidar-iktidar karşıtlığı ve toplumsal çatışmalar çerçevesinde şekillendiğini belirtmek mümkün görünmektedir. İktidar ve iktidara çeşitli açılardan muhalif grupların var ettikleri törenler resmi ve gayri resmi törenleri ve bağlı ritüelleri getirmiştir. İktidar, töreninⁱⁱⁱ, kuramsal ideolojik zeminini oluşturan mitos, ulus bağlamında üreterek iktidar kurumunun meşruluğunu, uluslaştırılmış, yeni mitoslara bağlamış ve törenler bu yeni mitosların sahnesini oluşturacak biçimde yeniden düzenlenmiştir. Gayri resmi törenler ise gerçekleştirilen çeşitli eylemler neticesinde kendiliklerinin göstergesi şeklinde kabul ettikleri olayları ve bu olaylara bağlı kişi, zaman ve mekânları simgeselleştirerek ideallerini geleceğe aktarmaya çalışmıştır. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında şekillenmeye başlanan ve gayri resmi nitelik taşıyan törenlerin büyük bir bölümü, ideolojik boyutta yönetimde görülen aksaklıkları ya da yönetimi tamamen değiştirmeye yönelik farkındalıkları gerçekleştirme amacındadır. Ancak dikkat çeken bir husus zamanla şekillenen tören ve ritüellerin yeni kurulan iktidara, muhalif dini söylemleri ağırlık kazanmış kitleden değil merkezden uzak olduğu ifade edilen diğer kesimlerden gelmesidir.^{iv} İktidara çeşitli açılardan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

muhafif, yönetim boyutuyla muhafazakar kitle, söylem ve etkinlik boyutuyla aktif olmasına karşın uzun bir dönem yeni tören ve ritüel oluşturamamıştır. Dinin dogmatik yapısı ve dini bir tören oluşturulup topluma kabul ettirilmesi törenin uygulayıcıları açısından farklı sonuçlar doğurabilme potansiyeli taşıdığından bu durum kaçınılmaz olarak bu yönde tören ve ritüelleri engellemiş grubu farklı etkinliklere yöneltmiştir. Politikada özellikle güncel siyasette kullanılan törenler, ilgili grubu zinde tutmakta önemli bir role sahip olduğundan yeni törenlerin getirebileceği sıkıntılar nedeniyle ilk etapta sunulana karşı müdahaleci bir tavır benimsenmiştir. Yılbaşı gibi köken itibarıyla mitolojik bir arka planı olan kutlamaların niteliği, “tamamına yakını Müslüman olan Türkiye’de her yıl biraz daha artarak Hıristiyanların dini bayramı Noel’e benzemeye başla[yınca]” (Ergun 2012) bu tür etkinliklere yönelik tavırlar alternatif organizasyonlara dönüşmüştür.

Muhafazakâr kitle dışında iktidarın merkez olarak görmediği ve sağ/sol olarak adlandırılan kişi/grup/kitleler tarihsel olaylara yapılan göndermeler, yaşanan çeşitli sosyal-siyasal olaylara bağlı olarak çeşitli günler var etmişlerdir. İktidarı elinde bulunduranların ilkesel anlamda batıcı ancak değişim noktasındaki muhafazakâr tutumunun doğurduğu ve zaman zaman çeşitli müdahalelerle dönüştürdüğü en geniş kapsama sahip olan “Türkçülük Bayramı” ve “1 Mayıs İşçi Bayramı”^{vi} dışında Maraş, Çorum, Sivas Olayları ve Kubilay’ı Anma gibi belirli ritüellere sahip çok sayıda “Anma programı” adıyla anılan bir kısmı düzenli bir kısmı yarı düzenli etkinliği bu çerçevede belirtmek mümkündür. Adı geçen etkinliklerde birbirinden farklı siyasal kesimleri görmek mümkün olduğu gibi nispeten yakın siyasal duruşlara sahip kitlelerin beraberliğinden bahsetmek de söz konusudur. Maraş, Çorum, Sivas olayları gibi nispeten yakın tarih yaşanmışlıkların sıcaklığını koruması hâlihazırda bu günlere yönelik düzenlenen etkinlikleri canlı tutmaktadır. Buna karşın sözel bellek taşıyıcılarının her geçen gün azalması, yaşananların etkilerinin yeni şartlar doğrultusunda unutulmaya yüz tutması, günlük siyasetin tarihsel olayların yerine geçmesi, eylemlilik ruhunun kaybedilmeye başlanması, siyasi alanda meydana gelen değişimlerin farklı bakış açıları getirmesi, yaşananların yerelde kalması ve genelden uzaklaşması gibi çeşitli etkenler bu günlerde düzenlenen törenlerin zayıflamasına ve muhtemelen bir süre sonra gerçekleştirilmemesine ya da marjinalleşmesine yol açacaktır. Ancak Sivas olayları merkezinde gerçekleştirilmeye çalışılan olay yerinin müzeye dönüştürülmesi fikri bu noktada yaşananların mekân üzerinden geleceğe aktarımına ve bu yönde düzenlenen etkinliklerin devamına olanak sağlayacaktır.

Türkçülük Bayramı ve 1 Mayıs İşçi Bayramı gibi katılımcılarının politik görüşleri açısından birbirine zıt kutupların gerçekleştirdiği politik ritüeller, iktidarın konumlanması noktasında önemlidir. Resmi söylemin kendi ideolojisine tezat olarak gördüğü bu iki anma gününe karşı geliştirdiği mesafeli ve tepkili duruş anma günlerini içselleştirerek sürdüren kitlelerin varlığına engel olmamış aksine bir anlamda günün anlam ve önemini artarak devam etmesine katkı sağlamıştır. Yöneten ve yönetilenler arasında doğan bu tür kutuplaşma merkezli törenlere yönelik duruşları anlamlandırmada her iki kesimin yaklaşımlarına yönelik unsurları doğuran arka planlara bakmak gerekmektedir.

Cumhuriyet’in ilanı ve ardından gerçekleştirilen ilkeler doğal olarak değişim arttığı ölçüde potansiyeli de artan bir muhalefeti beraberinde getirmiştir. Güçlü bir yönetici seçkinler grubunun yönünü belirlemeye çalıştığı bu ideolojik modelin yukarıdan aşağıya doğru inerken zaman zaman çeşitli aksamalar meydana gelmekteydi. Eğitimli nüfusun oldukça az sayıda olması istendik yönde değişimin süresini uzatıyor ve kentten kıra doğru bir ilerlemeciliği sağlıyordu. Bu süreçte törenler Cumhuriyet’in istediği yönde bir kitleyi var ederken süreci durdurmak ve farklı bir mecrada ilerlemesini sağlamak için çaba sarf eden gelenekçi kesimler de kendi manevra alanlarını belirlemeye çalışıyorlardı. Osmanlı’nın toplumsal ve ekonomik devinmeyi engelleyici yapısı ile dış dünyanın sömürü mekanizması bu noktada Türk-İslam toplumunun kendi ideolojisini ve teknolojisini yaratmasına müsaade etmiyordu (Kongar, 2006 357-372). Ancak tüm olumsuz şartlara

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

karşın öncelikle kurulmaya daha sonra yaşatılmaya çalışılan yeni devlet, diğer devletlerde de olduğu gibi çizdiği yasalar çerçevesinde kendisine zarar verebileceğini öngördüğü her tür sosyal ve politik yapılanmalara karşı duruş sergilemiştir. Türkiye’de önemli bir kesimin çeşitli boyutlarda katıldığı ya da destek verdiği en önemli günlerden olan “1 Mayıs” ve “3 Mayıs” törenlerine bu kapsamda öncelikle iktidar açısından bakmak gerekmektedir.

“Osmanlı İmparatorluğu, kurulduğu yıllardan son dönemlere kadar bir tarım devleti olarak varlığını sürdür(düğünden)” (Kırpık, 2004 9-17) sanayileşmesini tamamlamadan tarih sahnesinden çekilmiş ve ciddi boyutlara ulaşan örgütlü bir işçi hareketliliğine sahip olmamıştır. Bu nedenle çeşitli şekillerde ve mekânlarda kutlanan işçi bayramı sosyo-ekonomik ve sosyo-politik anlamda yönetimle çatışma ya da yönetime müdahale etme gücüne ulaşamamıştır. Buna karşın Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu öncesinde gerçekleşen Rusya’daki ihtilal ilerleyen dönemlerde etkisini gösterecek ve geniş katımlı anmalara zemin hazırlayacaktır. Ülkenin kalkınması adına yapılan sanayi atımları, sosyalist görüşlere sahip kitlelerin artmaya başlaması ve II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın çift bloklu bir yapıya sürüklenmesi “1 Mayıs” törenlerinin anlam ve önemini arttırmıştır. İktidar ise bu çerçevede gerçekleştirilen ilkelerin zarar görmesine yol açabileceği düşünülen her tür eylemi devletin korunması adına engellemiş ya da sınırlamıştır denilebilir.

Aynı gerekçeleri “3 Mayıs” kutlamaları için de belirtmek mümkündür. I.Dünya Savaşı’nın ardından dünya devletleri çeşitli barış antlaşmaları yapmış ve yeni bir savaşa meydan vermemek adına müdahalelerde bulunmuş ise de Avrupa’nın önde gelen ülkelerinde yaşanan siyasal gelişmeler savaşın sonuçlarının beklentileri karşılamadığını dolayısıyla yeni hedefler için yeni politikalar belirlenmesi gereğini ortaya koyuyordu. Türkiye Cumhuriyeti’nin ideologlarından Ziya Gökalp’in Turancılık fikrinden bunun bir ütopya olduğunu belirten yeni bir söyleme kayması, ülkenin ideolojisinin de bu çerçevede değişiminin ilk işaretleri olarak görülebilir. Elbette kurulmakta olan yeni devletin dönemin şartları doğrultusunda önceliğinin devletin kurulması olması gerekiyordu ancak hızla değişen şartlar kurucu eliti duyuş, düşünüş açısından destekleyen “İttihat ve Terakki” söyleminden yeni bir yere götürmeyi doğurmuştur. İlk hedefin doğal olarak belirli sınırlarda tam bağımsız bir yönetimin sağlanması olması bu noktada özellikle ülkenin ekonomik şartları içerisinde kuzeyde kurulan ve emperyalistlere karşı olduğunu belirten Sovyetler Birliği’nden alınabilecek desteği önemli kılmaktaydı. Bu amaçla 1919 yılından itibaren Sovyetler Birliği ile yürütülen görüşmeler Anadolu’daki direnişe çeşitli kazanımlar sağlamıştır. (Belli, 1998 564) Ülkenin düşman işgalinden kurtarılmasının ardından ise milliyetçilik “ırkçılığı reddeden Atatürk milliyetçiliği” (Kocatürk, 1998 605) şeklinde kendini gösterecektir. Aksi yönde alınacak bir politik tavır doğal olarak Sovyetler Birliği’ni farklı boyutlarda bir tehdide dönüştürecektir ki işgalden yeni çıkan ülkenin psikolojik, ekonomik ve askeri bir açıdan böyle bir güce sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Avrupa’da gelişen faşist yapılanmaların da Atatürk milliyetçiliğinin şekillenmesinde önemli bir yer tuttuğu muhtemeldir.

Türkiye siyasi tarihinin şekillenmesine katkı sunan tüm bu iç ve dış etkenlere karşın belirtilen günler ve bu günler ekseninde gerçekleştirilen ritüeller, politik çerçevede kendisine önemli oranda yer bulmuş ve politikacıların seçmen kitlelerine bu günler üzerinden seslenmelerine olanak tanımıştır. İktidarın gücü ve konumuna göre şekillenen bu anma programları, katılımcılarının ve bağlı politik örgütlenmelerin kendi kabullerini yönetime dayatma noktasındaki sosyal güçleri konumunda olup yıkıcı ve bölücü olmaktan uzak daha ziyade toplumsal ve ekonomik kabullerin yönetimde yer almasına yönelik dönüşüm/dönüştürmeye yöneliktirler. Bu noktada Türkiye’de kutlanan ve eski-yeni çeşitli ritüelleri içerisinde barındıran “Nevruz Bayramı” diğerlerinden oldukça farklı bir siyasal karakterdedir. Köken itibarıyla Kuzey yarım kürede coğrafi açıdan belirli enlem dairelerinde bulunan toplumlarda binlerce yıllık tarihe geçmişe dayalı olarak kutlanan “Nevruz Bayramı”na ilişkin gerek Türkiye gerekse diğer Asya ülkelerinde kuramsal ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

uygulamaların tanıtımı açısından oldukça zengin bir literatüre ulaşmak mümkündür. Nevruz bayramı Türkiye’de Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde tarihsel misyonunu korumakla birlikte iç ve batı bölgelere gidildikçe bu misyonunu büyük oranda yitirmiştir. Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarında çeşitli boyutlarda kutlandığı görülen bayram Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu aşamasında 1921 yılının 21 Mart günü resmi bir törenle kutlanmıştır.(Şengül, 2008 64) İlerleyen süreçte resmi düzeyde izleri görülmeyen Nevruz 1980’li yıllardan itibaren kimlik yaratma sürecine paralel olarak belirli bir kesimin tekeline geçmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılımı sonrasında resmi bir hüviyete büründürülmeye çalışılmışsa da Türkiye Türklerinin büyük bir katılım gösterdiği bir gün olmamıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde son çeyrek yüzyılda mitik değerler ve anlatılar yüklenerek ilk etapta bölücü örgüt tarafından dayatılan bir ritüel iken belirli bir süre sonrasında ayrılıkçı hareket adına önemli bir güne ve buna bağlı ritüellere dönüştürülmüştür. Ritüellerin barındırdığı nitelikler çerçevesinde anlam kazanan Nevruz Bayramı, iktidarı elinde bulunduranların siyasal, sosyal tavırlarına göre politik bir izdüşümü olan ve bu anlamda öğretilen ritüellerle donatılan bir gün şeklini almıştır. 21-23 Mart 1993’te Antalya’da gerçekleştirilen “Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı” her ne kadar dönemin dış politik şartlarının getirmiş olduğu heyecanla birlikte coşkulu bir şekilde kutlanmışsa da ilerleyen yıllarda bu ve benzeri programların önemli bir bölümü resmi boyutta büyük ölçüde itibarsızlaşmıştır. Doğal olarak resmi boyutuyla desteklenmeyen bu etkinlikler toplumunda aynı tepkiyi vermesine yol açacak ve tarihsel kökenlere sahip bir tören ve ritüeller zinciri, ayrılıkçı bir hareketin alanına terk edilecektir.

Sonuç itibarıyla, resmi söylemin çeşitli etkenler nedeniyle yoğunlukla gösterdiği karşıt duruşla doğumunda rol oynadığı ve bugün çeşitli siyasal söylemlerin ve buna bağlı olarak partilerin eylem alanına giren çok sayıda tören oluşmuştur. Oluşan bu günler ve günlere bağlı anlatma ve uygulamalar belirli bir politik tavrın yanı sıra iktidar sahiplerinden çeşitli istek ve beklentileri de taşımaktadır. Çağdaş ritüellerin her ne kadar yapısal itibarla farklılıklar barındırdığını ifade etmek mümkün olsa da ritüelin uygulayıcılarına aynı misyon üzerinden yansımalar gösterdiği görünmektedir. Gelenekselliğin batılı olmadığı gerekçesiyle ötelendiği ve klasik ifadesiyle modernizmin tükettiği tarihsel uygulamaların yerini çeşitli siyasal eylemlerin sahiplendiği yeni tören ve ritüeller doğmuştur. Sosyal ihtiyaçların yeniden şekillendirdiği birey doğal olarak tören ve ritüellerin sağladığı doyumunu yöneten-yönetilen ilişkisi çerçevesinde yeniden kurgulayacaktır. Tüm bu değişimler Türk siyasalında yeni törenleri ve ritüelleri var etmiş ve etmeye devam edecektir.

Son Notlar

ⁱ Her ne kadar “Osmanlı’daki “Etrak-ı bi idrak” gibi ifadeler Türk etnisitesini değil, kısmen köylüleri ve özellikle göçebeleri kast ediyordu.” (Sakal, 2012 302) şeklinde kabuller söz konusuysa da bir kimliğe yönelik bu tarz ifadelerin arka planında farklı psikolojik kabullerin varlığı inkâr edilemez.

ⁱⁱ Merkez kavramı doğal olarak bir noktanın iki tarafının da varlığına işaret etmektedir. Türkiye’de merkezin aslında törpülenmiş sağ ve sol olarak görülmesi bu iki kesimin kendilerini ifade etmelerine izin vermediğinden törenlerin bu düşüncelere sahip kişiler için ayrı bir yerde olmasına olanak sağlamıştır.

ⁱⁱⁱ Bu çalışmada “törenler” yalnızca resmi etkinlikleri kapsayıcı bir boyutta kullanılmamıştır.

^{iv} Kongar, Osmanlı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde yönetim anlayışı bakımından batılı seçkin ve muhafazakar Osmanlıcı olmak üzere iki kesimin varlığını ifade etmektedir.(Kongar 2006)

^v Nihal Atsız’ın Türk Mitolojisinin eksenini Orhun dergisinde Türkistan veya Orta Asya olduğunu heyecanlı ve sert üslupla savunması, Türkiye’de şiddetli bir çatışmanın fitilini ateşlemiştir. Irkçılık-Turancılık olarak anılan bu dava, Osmanlı’nın son yıllarına ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarına egemen olan Türkçü-Turancı fikirleri siyaset, bilim ve sanat aracılığıyla savunmaya devam eden Nihal Atsız’ın yargılanmasına, iki yıla yakın süreyle tutuklu kalmasına yol açmıştır (Oğuz, 2010 41). Irkçılık - Turancılık davası olarak bilinen ve 3 Mayıs 1944 tarihinde gerçekleşen duruşmanın ardından "Ankara Nümayişi"ni anmak amacıyla, ilk defa 3 Mayıs 1945 tarihinde Tophane Askerî hapishanesinde Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Nejdet Sançar ve Reha Oğuz Türkkan başta olmak üzere 10 mahkûm tarafından kutlanan bu olay ilerleyen tarihlerde Türkçülük Günü/Bayramı adını almıştır. (<http://tr.wikipedia.org>)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

^{vi}Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren (1911) kutlanıldığı görülen 1 Mayıs İşçi Bayramı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından iç ve dış siyasi şartlara göre zaman zaman yasaklanmış (1925'te çıkan Tahrir-i Sükun Yasası) zaman zaman ise bayram (1935 yılında 1 Mayıs'a "Bahar ve Çiçek Bayramı) olarak kabul edilmiştir. 1980 sonrasında uzun yıllar yasaklanan "1 Mayıs İşçi Bayramı" 2008 yılında gerek çeşitli sivil toplum örgütlerinin gerekse de Sosyalist Blok'ta yaşanan sürecin etkisiyle "Emek ve Dayanışma Günü" olarak kutlanmaya başlanmıştır. (<http://tr.wikipedia.org>)

KAYNAKÇA

- BASCON R, Folklorun Dört İşlevi, (Çev. Feryal Çalış) Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2, Geleneksel Yayıncılık Ankara 2005 s. 125-152
- BAŞGÖZ İlhan, Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu), Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara 1996, s.2-5
- BAYDUR, Mithat, Statik ve Dinamik Milliyetçilik Üzerine Notlar, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2009 C.3, S.1.s.24-35,
- BELLİ Mihri, Türkiye Cumhuriyeti'nin İdeolojik Temelleri Üzerine, Yeni Türkiye, Eylül Aralık, Cumhuriyet Özel Sayısı I, 1998, S.23-24 s.563-565
- ERGİNER Gürbüz, Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri, YKY, İstanbul 1997
- ERGUN Pervin, Küresel Dünyanın Tüketim Mitleri Fakelore'un Başarısı: Yılbaşı mı Kutluyoruz Noel Mi? Milli Folklor Dergisi, 2012, S.95. s.147-160
- KIRPIK Cevdet, Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri, (1876-1914), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2004
- KOCATÜRK Utkan, Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri, Yeni Türkiye, Eylül Aralık, Cumhuriyet Özel Sayısı I,1998, S.23-24, s.602-612
- KONGAR Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006
- OĞUZ Türkiye'de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek-Tipleştirme Öyküsü, Milli Folklor Dergisi, 2010 S.85.s.36-45
- ÖZBUDUN Sibel, Ayinden Törene, Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997
- SAKAL Fahri, Tarih Ve Günümüz Kültürü, History Studies, Prof.Dr. Enver Konukçu Armağanı, Nisan 2012
- ŞENGÜL Abdullah, Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2008, S.26.s. 61-73
- http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk%C3%A7%C3%BCk_G%C3%BCn%C3%BC
C (11.02.2013)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

